

Euro Bölgesi'nde Yaşanan Borç Krizinin Türk Turizmine Etkileri

Yrd. Doç. Dr. Mehmet İSLAMOĞLU
Bartın Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü
mislamoglu75@gmail.com

Hüseyin ÖZBAY
Profesyonel Turist Rehberi (MA)
ozbayhuseyin@gmail.com

Özet: Bu makalenin amacı 2008'de patlak veren global ekonomik ve finansal krizin 2009 ve 2010 yılında Avrupa'ya yayılması ile birlikte Avrupa Birliği'nde (AB) ve Euro Bölgesi'nde görülen ve halen devam eden ekonomik krizin Türk turizmine etkilerini ortaya koymaktır. Bu bağlamda Avrupa Birliği'nden Türkiye'ye gelen ve Türkiye'den Avrupa Birliği üyesi ülkelere giden turist sayıları karşılaştırılmıştır. İstatistiksel verilerin incelenerek yorumlanması ile Avrupa Birliği üyesi ülkelerde, halen devam eden borç stoku, bütçe açığı ve Euro'nun değerinden kaynaklanan sorunların; bu ülkelerdeki turistlerin Türkiye'ye ve KKTC'ye yönelmesine sebep olduğu ve Türkiye'ye gelen turist sayısında 2011 ve 2012 yılında büyük bir artış olduğu gözlemlenmiştir. 2013 yılının ilk çeyreği itibarı ile bu sayı % 13,5 artarak 5 milyon kişiye ulaşmıştır. 2014 ve 2015 yılında ise bu artışı devam edeceği öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Borç Krizi, Borç-Borçlanma, Cari Denge, Euro Bölgesi, Turizm, Turist.

The Effects of Eurozone Debt Crisis on Turkish Tourism

Abstract: The main aim of this paper is to show the effects of ongoing economic and financial crisis on Turkish Tourism, seen in EU and Euro Zone which first manifested itself in 2008 globally and spread to Europe in 2009 and 2010. In this respect, the number of tourist arrivals from EU and departures to EU is comparatively examined. By interpreting and analyzing statistical data, it is observed that the ongoing government debt, budget deficit and the value of Euro have made tourists prefer Turkey and Turkish Republic of Northern Cyprus. The number of Tourist arrivals, therefore, has largely risen in 2011 and 2012. Arrivals reached 5 million people with %13,5

increase in the first quarter of 2013 and this increase is expected to continue in 2014 and 2015.

Key Words: *European Union, Debt Crisis, Loan-Barrowing, Current Account Balance, Eurozone, Tourism, Tourist.*

Giriş

Avrupa Birliği üyesi ülkelerin 2002 yılında "Euro" ortak para birimini kullanmaya başlaması ve 12 ülkenin katılımı ile kurulan Euro Bölgesi'nin (Euro alanı da denir), günümüzde toplam 17 (Almanya, Avusturya, Finlandiya, Fransa, İtalya, Estonya, Malta, Güney Kıbrıs, Slovenya, Slovakya, İrlanda, Yunanistan, Portekiz, İspanya, Lüksemburg, Belçika, Hollanda) üyesi vardır. Avrupa Birliği, 1998 ve 2002 yılları arasında A, B ve C safhalarını tamamlayarak 2002 yılında Euro'ya (ECU) geçmiş (Özbay, 1997: 28), ortak bir parasal ve ekonomik birlik (EMU) oluşturmuş ve bu konuda ortak bir ekonomi politikası izleme kararı almıştır. Bugün son olarak Hırvatistan'ın katılımı ile üye sayısı 28'e çıkan Avrupa Birliği'nde, sadece 17 ülke ekonomik ve parasal birlik (Euro Bölgesi) içerisindedir. 2014 yılı itibarı ile Letonya, bu bölgeye dâhil olacak, 2015'te de Litvanya'nın Euro Bölgesi'ne dahil edilmesi beklenmektedir. Polonya ve Çek Cumhuriyeti ise sırada bekleyen ülkelerdir.

1. Avrupa Birliği ve Euro Bölgesi'ndeki Kriz ve Gelişimi

Avrupa'daki borç krizinin ortaya çıkışı konusunda iki görüş vardır. Fundamentalistlere göre krizin nedeni, rekabetçi makro ekonomik ilkelere bağlı disiplin eksikliğidir. Monetaristlere göre ise kriz, bir likidite krizidir (Collignon, 2012:3). Aslında Euro Bölgesi krizi, kısmen büyüme ve rekabetçilik gibi temel ekonomik gelişmelerden kısmen de Avrupa'daki başlıca politika yapıcılarının arasında işbirliği ve koordinasyonun olmamasından kaynaklanmaktadır (Collignon, 2012:3). Farklı kültür ve ekonomik alt yapıya sahip doğu bloku ülkelerinin (geçiş ekonomisi ülkeleri) AB'ye katılması, AB'yi; Ortak Birlik' ten daha katı bir maliye ve para politikası izlemeye yöneltti. Çünkü tüketim, teknoloji vb. açıdan gelişmişlik düzeyi farklı olan bu ülkeler arasındaki eşitsizlik çok yüksekti. Kriz öncesi dönemde Euro'ya katılan ülkelerdeki faiz oranları düştüğü için bu ülkelerin borçlanma imkanları daha kolaylaştı. Böylece iç talepte bir artış yaşandı. GIIPS (Yunanistan, İrlanda, İtalya, Portekiz, İspanya) ülkelerindeki talep artışına cari dengesizlikler ve artan özel borçlar eşlik etti. Artan talep, yatırım artışı ile birlikte ücret, varlık ve hizmet fiyatlarının artmasına yol açtı (Aras ve diğ., 2011: 146).

Bu yüzden AB, kendi içindeki mali denetimleri tam anlamıyla yapamadı, ortak bir maliye politikası uygulayamadı ve AB üyesi ülkeler arasındaki gelişmişlik düzeyi farklı olduğu için mali birlik sağlanamadı. Bu durum, AB içindeki küçük ülkelerin daha da fakirleşmesine, büyük ülkelerin daha da zenginleşmesine yol açtı. Sermayesi az olan küçük ülkeler, krizin sorumlusu olarak daha fazla sermayeye ve daha yüksek teknolojiye sahip Almanya'yı görmeye başladılar çünkü Almanya, bu ülkelere büyük bir ihracat gerçekleştirdi. Almanya'nın dış ticaret fazlası, AB'deki diğer ülkelere yaptığı ihracat, kendi içerisindeki tasarruf fazlası ve cari işlemler fazlası ile gerçekleşmiştir.

Avrupa'daki finansal krizin, gelişmekte olan ülkelere de yayılacağına ilişkin endişeler nedeniyle büyük yatırımcıların risk iştahı önemli ölçüde azalmıştır. Yine uzun dönemde Avrupa ekonomilerindeki daralma beklentileri nedeniyle, bu ülkelerin gelişmekte olan ülkelere yaptığı ithalatın azalmasını sürdüreceği, bu durumun da gelişmekte olan ülkelerdeki büyümeyi olumsuz etkileyeceği ve böylece işsizliği daha da artıracığı öngörülmektedir. Diğer bir deyişle; finansal krizin gelişmiş ülke ekonomilerinde yarattığı küçülme, gelişmekte olan ülkelerin ihracatında ve bu ülkelere olan yabancı sermaye girişinde azalmaya sebep olmakta, gelişmekte olan ülkenin "know-how" ve teknoloji transferi yönünden sosyo-ekonomik gelişimini menfi olarak etkilemektedir. Avrupa Komisyonu'na göre 2006-2009 yılları arasında Avrupa Birliği'nin toplam ithalatının %18,3'ü gelişmekte olan ülkelere yapılırken, bu oran 2010 yılında %16,6'ya inmiştir (SESRIC, 2009:9). Avrupa'da devam eden kriz, Türkiye'nin ekonomik büyümesi açısından da bir tehdit oluşturmaktadır. Krizle birlikte Avrupa Birliği'nde, Türk ürünlerine olan talebin düşmesiyle Türkiye'nin AB'ye ihracatında azalma meydana gelmiştir. Krizin devam etmesi veya daha da kötüye gitmesi, Türkiye'nin cari dengesini ve AB'den Türkiye'ye gerçekleşen sermaye akışını olumsuz etkileyecektir Türkiye, Avrupa'da yaşanan resesyonun olumsuz etkilerini azaltmak için önlem olarak ihracat yaptığı ülkeleri çeşitlendirme yoluna gitti ve en büyük ticari partneri AB'nin yerine, yeni pazar arayışları içerisinde Ortadoğu ve Asya'ya ihracatlarını arttırdı (Hunter ve diğ., 2013:200). Öte yandan IMF sonuç raporlarında, Türkiye'nin mali dengesinin gelişmeye devam ettiği ve uzun dönemde ekonomisinin global risk düzenlemeleri ve likidite döngüsünde büyük kayma ve şoklara karşı dayanıklı olacağından bahisle yabancı sermaye çekmeye devam edeceği vurgulanmaktadır. (Hunter ve diğ., 2013: 202)

Tablo 1: AB Ülkeleri Temel Ekonomik Göstergeler (%)

Ülke	Aralık 2012	Eylül 2012	Aralık 2012	Aralık 2012
	Borçlanma Faizi	Büyüme Oranı	Kamu Borcu/GSMH	Bütçe Açığı
Yunanistan	15,33	-7,2	170,6	-9,4
Portekiz	7,49	-3,4	108,1	-4,4
İspanya	5,47	-1,6	69,3	-9,4
İtalya	4,49	-2,4	120,7	-3,9
Fransa	2,00	0,1	86,0	-5,2
İngiltere	1,79	-0,1	85,0	-7,8
Hollanda	1,56	-1,6	65,5	-4,5
Almanya	1,35	0,9	80,5	-0,8

Kaynak: Bloomberg (2013), <http://www.bloomberg.com> (Erişim Tarihi: 21.07.2013)

Tablo-1'deki 2012 yılının son ayına ait veriler incelendiğinde, Portekiz ve Yunanistan'ın 10 yıllık tahvil faizlerinin kurtarma gerektirecek seviye olan %7 seviyesinden yüksek olduğu görülmektedir. Bu oran, bu iki ülkenin borçlanma maliyetlerinin yüksek olduğunu ve borçların sürdürülebilirliğinin riske girdiğini göstermektedir. Bunun yanı sıra, İspanya ve İtalya'da da borçlanma faizinin 2011'deki %7 seviyelerinden, Tablo-1'de görüldüğü gibi yaklaşık %5 düzeyine gerilediği kaydedilmiştir. Fransa ve Almanya haricindeki ülkelerin büyüme oranları negatif olarak gerçekleşmiştir. Yunanistan ise en yüksek eksi büyüme oranı ile, bir süre daha pozitif büyümeye geçemeyecek gibi görünmektedir. Yunanistan, Portekiz ve İtalya'da kamu borcu, Gayri Safi Milli Hasıla'nın %100 'ünden daha fazladır. Yunanistan'ın kamu borcunun bir kısmının silinmesine rağmen, % 170 oran ile en yüksek kamu borcuna sahip ülke unvanını korumaktadır. İtalya 2012'de, %127 borç stoku ile Japonya ve Yunanistan'ın ardından en yüksek 3. ülke olmuştur. OECD'nin hazırladığı "2013 Economic Outlook" raporunda bu oranın, 2013 için %132, 2014 yılı için %134'e çıkacağı tahmin edilmektedir (Denk, 2013: 5). 2011 ve 2012 yıllarında kamu harcamalarında büyük oranda tasarrufa gitmelerine ve kamu yatırımlarını kısip vergi oranlarını artırmalarına rağmen, Yunanistan ve İspanya'da bütçe açığının halen yüksek seviyede devam etmektedir. Ayrıca tablodaki bütün ülkelerin 2012 sonu itibarı ile kamu borç oranları, "Maastricht kriteri olan %60" (Özbay, 1997:27) seviyesinin üzerindedir. Yine aşağıda Tablo-2'de verilen Uluslararası Para Fonu (IMF)'nun 2013 yılı borç stoku tahminlerine göre, 2013 yılında Belçika'nın da üç haneli rakamlara ulaştığı ve İspanya'nın da %100'e yaklaştığı görülmektedir. Böylece Euro bölgesinin borç stoku son 3 yılda artarak %100'e yaklaşmıştır. AB-27 ülkelerinde Borç Stoku/GSYİH, Hırvatistan'ın da birliğe katılımı ile %90'a ulaşmıştır.

Tablo 2: Genel Devlet Brüt Borç Stoku/GSYİH (%)

	2011	2012	2013	
AB-27 ülkeleri	Almanya	80,5	82,0	80,4
	Avusturya	72,4	73,7	74,2
	Belçika	97,8	99,6	100,3
	Bulgaristan	15,4	18,5	17,8
	Çek Cumhuriyeti	40,8	43,1	44,8
	Danimarka	46,4	50,1	51,8
	Estonya	6,1	8,5	9,7
	Finlandiya	49,0	53,3	56,9
	Fransa	86,0	90,3	92,7
	G.Kıbrıs	71,1	86,2	...
	Hollanda	65,5	71,7	74,5
	İngiltere	85,4	90,3	93,6
	İrlanda	106,5	117,1	122,0
	İspanya	69,1	84,1	91,8
	İsveç	38,3	38,0	37,7
	İtalya	120,8	127,0	130,6
	Letonya	37,5	36,4	41,0
	Litvanya	38,5	39,6	40,0
	Lüksemburg	18,3	21,1	23,3
	Macaristan	81,4	79,0	79,9
	Malta	70,3	72,5	73,3
Polonya	56,4	55,2	56,8	
Portekiz	108,0	123,0	122,3	
Romanya	34,2	37,0	36,9	
Slovakya	43,3	52,3	55,3	
Slovenya	46,9	52,6	68,8	
Yunanistan	170,6	158,5	179,5	
Euro Bölgesi	88,1	92,9	95,0	
AB-27	82,8	87,0	89,0	
Aday Ülkeler	Hırvatistan	47,2	56,3	59,5
	İzlanda	102,3	99,1	91,9
	Karadağ	46,0	51,1	52,9
	Makedonya	28,2	33,3	34,3
	Sırbistan	50,0	63,7	64,7
	Türkiye	39,1	36,1	35,0

Kaynak: www.imf.org. Türkiye ile ilgili veriler, Hazine Müsteşarlığı ve Kalkınma Bakanlığı verilerinden oluşmaktadır.

Ekonomik göstergelerden cari işlemler açığına baktığımızda; Yunanistan ve Portekiz'de 2010 yılında cari işlemler açığının GSYİH'ye oranı, yaklaşık %10'dur. Tablo-3'te görüleceği gibi, bu iki ülkede 2011 ve 2012 yıllarında cari açık önemli ölçüde azalmıştır. IMF tarafından 2013'te Portekiz'in fazla vereceği tahmin edilmektedir. Portekiz'in cari dengeyi sağlayabilmesinin nedenlerinden en önemlisi, ithalat hacmindeki azalma ile birlikte başta ulaşım ekipmanları olmak üzere ihraç mal ve hizmetlerinde yakaladığı güçlü ihracat performansıdır (Pina ve diğ., 2012: 9). İtalya'nın da

Portekiz gibi 2013'te cari işlemler açığını kapatacağı tahmin edilmektedir. Diğer taraftan Türkiye'nin son yıllarda ithalatı, ihracatının üstünde bir artış kaydettiği için cari işlemler açığının GSYİH'ye oranı AB ülkelerine göre yüksek düzeyde seyretmektedir. Türkiye'nin ihracatının yarısından fazlasını AB ülkelerine yaptığı düşünüldüğünde, AB'de devam eden krizin Türkiye'nin ihracat gelirlerinin düşmesine yol açtığı ve cari açığı olumsuz yönde etkilediği söylenebilir.

Tablo 3: Cari İşlemler Dengesi / GSYİH (%)

	2011	2012	2013	
AB-27 Ülkeleri	Almanya	6,2	7,0	6,1
	Avusturya	0,6	2,0	2,2
	Belçika	-1,4	-0,5	-0,1
	Bulgaristan	0,3	-0,7	-1,9
	Çek Cumhuriyeti	-2,9	-2,7	-2,1
	Danimarka	5,6	5,3	4,7
	Estonya	2,1	-1,2	0
	Finlandiya	-1,6	-1,7	-1,7
	Fransa	-2,0	-2,4	-1,3
	G.Kıbrıs	-4,7	-4,9	...
	Hollanda	9,7	8,3	8,7
	İngiltere	-1,3	-3,5	-4,4
	İrlanda	1,1	4,9	3,4
	İspanya	-3,7	-1,1	1,1
	İsveç	7,0	7,1	6
	İtalya	-3,1	-0,5	0,3
	Letonya	-2,1	-1,7	-1,8
	Litvanya	-3,7	-0,9	-1,3
	Lüksemburg	7,1	6,0	6,6
	Macaristan	0,9	1,7	2,1
	Malta	-0,5	0,3	0,5
	Polonya	-4,9	-3,6	-3,6
	Portekiz	-7,0	-1,5	0,1
	Romanya	-4,5	-3,8	-4,2
	Slovakya	-2,1	2,3	2,2
	Slovenya	0,0	2,3	2,7
	Yunanistan	-9,9	2,9	-0,3
Euro Bölgesi	0,6	1,8	2,3	
AB-27	0,4	1,0	1,2	
Aday Ülkeler	Hırvatistan	-1,0	-0,1	0,0
	İzlanda	-5,6	-4,9	-2,8
	Karadağ	-17,7	-17,6	-16,8
	Makedonya	-3,0	-3,9	-4,7
	Sırbistan	-9,2	-10,9	-8,7
	Türkiye	-9,7	-6,0	-7,1

Kaynak: www.imf.org Türkiye ile ilgili veriler, Merkez Bankası, TÜİK ve Kalkınma Bakanlığı verilerinden oluşmaktadır.

İşsizlik oranı, Yunanistan, İtalya, Fransa, İrlanda, İspanya ve Portekiz'de son üç yılda sürekli yükselirken Türkiye'de kademeli bir şekilde azalmış ve %10'un altına inmiştir. Tablo 4' te görüleceği üzere Eurostat verilerine göre, İspanya ve Yunanistan'daki işsizlik oranının 2012 yılında %25 gibi rekor seviyelere ulaştığıdır. AB'nin genelinde işsizlik oranlarının artma eğilimini sürdürüyor olması kadar, üye devletlerin işsizlik oranları arasındaki farklılaşmanın nedenleri ve muhtemel sonuçları, üzerinde durulması gereken önemli meselelerdir. Zira işsizlik oranlarının üye devletler arasında önemli ölçüde farklılaşması ulus üstü düzeyde tüm üye devletlere yönelik önlemlerin ve tavsiyelerin belirlenmesini zorlaştırmaktadır; dolayısıyla işsizlikle mücadele büyük ölçüde ulusal bir sorun olarak kalmaktadır. Diğer taraftan, siyasi unsurlar içermekle beraber, aslen ekonomik entegrasyon modeli olan AB içinde işsizlik oranlarının farklılaşmasının –anılan farklılaşma üye devletler arasında işgücü hareketini etkileyebilir- sosyal etkileri ve Avrupa entegrasyonunun istikrarı açısından ne ölçüde kabul edilebilir olduğu üzerinde düşünülmalıdır (Yiğit, Ağustos 2012).

Tablo 4: İşsizlik Oranı(%)

	2010	2011	2012
AB-27 Ülkeleri			
Almanya	7,1	5,9	5,5
Avusturya	4,4	4,2	4,3
Belçika	8,3	7,2	7,6
Bulgaristan	10,3	11,3	12,3
Çek Cumhuriyeti	7,3	6,7	7,0
Danimarka	7,5	7,6	7,5
Estonya	16,9	12,5	10,2
Finlandiya	8,4	7,8	7,7
Fransa	9,7	9,6	10,2
Güney Kıbrıs	6,3	7,9	11,9
Hollanda	4,5	4,4	5,3
İngiltere	7,8	8,0	7,9
İrlanda	13,9	14,7	14,7
İspanya	20,1	21,7	25,0
İsveç	8,6	7,8	8,0
İtalya	8,4	8,4	10,7
Letonya	19,8	16,2	14,9
Litvanya	18,0	15,3	13,3
Lüksemburg	4,6	4,8	5,1
Macaristan	11,2	10,9	10,9
Malta	6,9	6,5	6,4
Polonya	9,7	9,7	10,1
Portekiz	12,0	12,9	15,9
Romanya	7,3	7,4	7,0
Slovakya	14,5	13,6	14,0
Slovenya	7,3	8,2	8,9
Yunanistan	12,6	17,7	24,3
Euro Bölgesi	0,6	1,8	2,3
AB-27	9,7	9,7	10,5

Aday Ülkeler	Hırvatistan	11,8	13,5	15,9
	İzlanda	7,6	7,1	6,0
	Türkiye	11,9	9,8	9,2

Kaynak: European Commission (2013), Key Figures on Europe 2012, Pocket Books, Belgium, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-EI-12-001/EN/KS-EI-12-001-EN.PDF (Erişim Tarihi: 29.07.2013)

Türkiye'nin turizm sektöründeki tek bölgesel rakibi olan Yunanistan; Avrupa Birliği'ne 1981 yılında, Kopenhag kriterleri yayınlanmadan önce girmiştir. 1993 yılında Kopenhag kriterlerinin kabul edilmesi ile birliğe üye olacak aday ülkelerden bir takım temel ekonomik şartları yerine getirmeleri istenmiştir. Fakat Yunanistan bu şartları tam olarak taşımadığı halde Avrupa birliğine alınmıştır. Yunanistan'da 2009 yılında PASOK lideri Yorgo Papandreu'nun iktidara gelmesi ile ülkenin yıllardır şeffaf ve doğru bir şekilde açıklanmayan ekonomik durumu ve Yunanistan'ın bütçe açığı rakamının Avrupa Birliği sınırının hayli üzerinde olduğu gerçeğinin su yüzüne çıkmasıyla (Cihangir, 2010:5); Avrupa Birliği tüm bu olanların maliyetine, bugün Yunanistan'ı iflastan kurtarmak için aktardığı fonlarla katlanmaktadır.

Yunanistan'daki krizin temel nedenleri, üretiminin gerilemesi, kamuda çalışan işgücü fazlalığı, kamu borcu, kısa çalışma süreleri, vergi kayıplarıdır. Bu yüzden Yunanistan krizin etkisinin en şiddetli yaşandığı Euro Bölgesi ülkesi olmuştur. 2010 yılında Avrupa Birliği, Yunanistan'ı kurtarmak için 100 Milyar Euro kredi vermiştir. Son iki yılda ise yaklaşık 100 Milyar Euro destek verilmiştir. Avrupa Birliği'nin yaptığı değerlendirme hatalarından biri, Yunanistan'ı sadece turizm fonksiyonu ile sorumlu tutmasıdır. Bu şekilde Yunanistan'a sadece turizm alanında rol verilmesi ile krize davetiye çıkarılmıştır.

Tablo 5: Borç Krizinin Etkilediği AB Ülkelerinin Ekonomik Göstergeleri

Ülke	Kişi Başı Gelir (SAP)		İşsizlik (%)		Borç (GSMH %)	
	2002	2011	2002	2011	2002	2011
İrlanda	100	91,37	4,5	14,4	31,9	108,2
İspanya	100	99,00	11,4	21,7	52,6	68,5
İtalya	100	90,18	8,5	8,4	105,1	120,1
Portekiz	100	96,25	5,7	12,9	56,6	107,8
Türkiye	100	144,44	10,3	8,8	74	39,4
Yunanistan	100	91,11	10,3	17,7	101,7	165,3

Kaynak: European Commission (2013), Key Figures on Europe 2012, Pocket Books, Belgium http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-EI-12-001/EN/KS-EI-12-001-EN.PDF (Erişim Tarihi: 29.07.2013)

Tablo 5'teki 2002-2011 yıllarını kapsayan on yıllık dönemdeki ekonomik göstergelere bakıldığında; Yunanistan, Portekiz, İrlanda, İtalya ile karşılaştırıldığında Türkiye, kişi başına gelirini artırarak borç yükünü azaltmış ve aynı zamanda işsizlik oranını düşürmüştür. Avrupa Birliği'nin kurumsal yapılanmasına yönelik eleştirilere ek olarak, karar alma sürecinin Avrupa halklarından uzak ve anlaşılması zor olduğuna yönelik eleştiriler ise, AB'nin demokratik niteliği üzerindeki kaygıları artırmıştır. Bu kapsamda, özellikle temsili demokrasi perspektifinden demokratik niteliği sorgulanmakta olan AB'nin, katılımcı demokrasi uygulamalarına başvurmakta olduğu dikkat çekmektedir (Yiğit, Ocak 2012).

Avrupa Ekonomik Yönetimi'nin kendi içindeki kolektif hareket etme problemleri nedeniyle, kriz devam etmektedir. Bu nedenle siyasi otoritelerin iletişimde çok iyi olmaları gerekir. Maalesef, 17 adet yerel meclise karşı sorumlu olan 17 otonom hükümet ve hükümetler arası yönetim, sağlıklı bir iletişimi ve birlikte hareket etmeyi engellemektedir(Collignon, 2012: 21). Euro Bölgesi'ndeki aşırı kemer sıkma politikaları büyümeyi yavaşlatacak ve faizleri yükseltecektir. Artan faizler ise büyümeyi negatif yönde etkileyecektir. Asıl sorun, sürekli artan kamu borçlarının sürdürülüp sürdürülemeyeceğidir. Faiz oranı arttıkça, borç oranı da artacak ve kamu borcunu finanse etmek daha da zorlaşacaktır (Collignon, 2012: 18). Bu noktada bu kısır döngüden kurtulma konusunda Stiglitz gibi bazı uzmanlar, Euro Bölgesi'nin krizle mücadelede aldığı tedbir ve önlemlerin yanlış olduğunu ve doğru yönetilmediğini ifade etmektedirler. Stiglitz'e göre Euro Bölgesi'nin problemlere yanlış teşhis koyması sonucu, uyguladığı kemer sıkma önlemleri yanlıştır ve piyasaların içe kapanıklığı ve sıklığıyla oluşan işsizlik ve tedirginlik ortamı; ücret, gelir, tüketim ve toplam talebi aşağı çekecektir ve alınan önlemler ileride oluşacak krizleri önlemeye yardımcı olmayacaktır (Stiglitz, 2012). Tam tersine, Euro Bölgesi'nin bu aşamada ihtiyacı olan şey, mali yük getirmeyen harcamacı politikalarıdır. Harcamacı politika ve vergilerin dengeli dağılımının ekonomiyi canlandırdığı gibi bilinen bir ilkedir hareketle, eğer program iyi kurgulanırsa (yüksek vergi eğitim harcamaları ile birleştirilirse) GSYH'de ve istihdamdaki artış önemli olabilir. Kamu borcunun, GSYH'ye oranı diğer ülkelere göre daha iyi durumda olan ve Almanya gibi yüksek bir Borç/GSYH oranına sahip olmayan ülkeler, Euro Bölgesi'nde Avrupa Yatırım Bankası gibi diğer finansör örgütler ile birlikte daha çok yatırım yapmalıdır. Ayrıca küçük ve orta büyüklükteki işletmeleri destekleyici fonlar (bütün ekonomilerde istihdam yaratmanın temel şartıdır) artırılmalıdır (Stiglitz, 2012).

2. Avrupa Borç Krizinin Türk Turizmine Yansımaları

Avrupa Birliği'nde turizm sektörü, toplam GSYİH'deki %10'luk ve istihdamdaki %12'lik payı ile ticaret ve yapı sektöründen sonra 3. sırada gelmektedir (Franz, 2012). Bu nedenle, Avrupa'da devam eden ekonomik krizin turizm sektörüne yansımaları kaçınılmaz olmakla birlikte, turizm üzerindeki etkisi, dış ticaret ve endüstriyel üretimdeki etkisinden daha yumuşaktır. Bunun nedeni turizm hizmetlerinin depolama ve stoklama imkanının bulunmamasıdır. Zaman açısından baktığımızda ise AB'deki turizm sektörünün, krizden kurtulma süresi de aynı nedenle diğer sektörlerden daha uzun bir zaman alacaktır. Diğer taraftan turizm hizmeti, zorunlu tüketim mal ve hizmet grubuna girmediği için, kriz ortamında artan vergiler ve işsizlik nedeniyle turistlerin gelirlerinin azalması tasarruf oranlarının artması sonucunda turizmin kendini toplama süreci, diğer ekonomik aktivitelerden daha uzun sürecektir. AB'deki krizin diğer bir sonucu da turistlerin fiyat açısından daha hassas bir düzeye gelmesidir (daha düşük fiyatlı hizmeti tercih etmesi). Bu nedenle turizm sektörü, sadece hizmet fiyatında rekabet edebileceği için yatırım azalacak ve hizmet kalitesi düşecektir (Smeral, 2009). Havayolu giderlerinin %35'inin yakıt harcamalarından oluştuğu düşünüldüğünde, krizle birlikte uçak yakıt maliyetlerindeki artış seyahat giderlerini etkileyecektir. Bu nedenle seyahat, pahalı bir hizmet olduğu için ekonomik kriz döneminde insanların yapacağı ilk şey seyahat harcamalarını kesmektir (Ghaderi ve diğ., 2012: 43). Bu durumda tur operatörleri ve seyahat acentalarının daha çok iç turizme yönelmesi kaçınılmaz olmaktadır.

Turizm sektöründeki krizin sebeplerinin çoğu dış kaynaklıdır ve ekonomik kriz, turizm sektörünü arz ve talep yönünden doğrudan etkilemektedir (Wei, 2010:17). Birlik üyesi ülkelerden öncelikle Yunanistan'da başlayan kriz, önce İrlanda ve Portekiz'e sonra da İspanya, İtalya ve Güney Kıbrıs'a yayılmıştır. Euro Bölgesi'nde özellikle Portekiz, İrlanda, İspanya ve İtalya'da yaşanan ekonomik daralma ve likidite sorunu, ekonomik endişeye yol açmasına rağmen Türk turizmine büyük avantaj sağlamıştır. Bunun nedeni Avrupa'da yükselen turizm hizmet fiyatları nedeniyle Avrupalı turistlerin ve özellikle başta Araplar olmak üzere Ortadoğu'daki turistlerin, hizmet fiyatı AB'ye göre göreceli olarak düşen Türkiye'ye yönelmesidir. Dünya Turizm Örgütü verilerine göre; gelen turist sayısına göre yapılan ülke sıralamasında son iki yılda Türkiye, 35 milyon turist ile 6. sırada (Tablo-6) bulunmaktadır.

Tablo 6: Uluslararası Gelen Turist Sayısı

Ülke	Grup	Milyon		Değişim (%)	
		2011	2012*	11/10	12*/11
1. Fransa	TF	81,6	83,0	5,0	1,8
2. ABD	TF	62,7	67,0	4,9	6,8
3. Çin	TF	57,6	57,7	3,4	0,3
4. İspanya	TF	56,2	57,7	6,6	2,7
5. İtalya	TF	46,1	46,4	5,7	0,5
6. Türkiye	TF	34,7	35,7	10,5	3,0
7. Almanya	TCE	28,4	30,4	5,5	7,3
8. İngiltere	TF	29,3	29,3	3,6	-0,1
9. Rusya	TF	22,7	25,7	11,9	13,4
10. Malezya	TF	24,7	25,0	0,6	1,3

Kaynak: UNWTO (Dünya Turizm Örgütü)

Dünya Turizm Örgütü tarafından yapılan araştırmaya göre, toplam turizm pazar payı içerisinde %51 'lik bir pazara sahip olan Avrupa ülkelerindeki turist sayısında artış olmakla birlikte bu artış yavaşlamış ve 2011'de % 6,4 olan artış, 2012 yılında % 3,4'e gerilemiştir. Yunan Turizm işletmecileri Birliği (SETE)'ne göre ise bu oran %6,1'den %3,4'e inmiştir (Tablo:7). Dünya Turizm Örgütü (WTO)'nün, Turizm 2020 Vizyon tahminlerinde Euro Bölgesi 717 milyon gelen turist sayısı ile en çok turist alan üç bölgeden birincisi olacaktır. (Mladenovic ve diğ., 2009: 52)

Tablo 7: Avrupa'da Gelen Yabancı Turist Sayısı

Yıl	Uluslararası Gelen (Milyon)	Değişim %
2008	484,4	0,31
2009	463,5	-4,31
2010	486,6	4,98
2011	516,4	6,12
2012	534,2	3,45

Kaynak: SETE (2013), Turizm İstatistikleri, Gelen Turist Sayısı.

http://sete.gr/fileuploads/entries/Statistics/Europe/International%20Tourist%20Arrivals/catID114/EN/130723_Afikseis%202000-2012_new%20layout.pdf (Erişim Tarihi: 27.07.2013)

Turizm sektörü dünyada pek çok ülkenin gayrisafi milli hasılasında önemli bir pay teşkil etmektedir ve yaşam kalitesine ve dünya ekonomisine katkısıyla, yaşadığımız dünyanın ayrılmaz bir parçasıdır (Mazilu ve diğ., 2011: 113). Bu nedenle turizm, ülkelerin sosyo-ekonomik yapısını da önemli ölçüde etkilemekte ve sağladığı döviz girdisi ile ülkelerin ödemeler

denmesine de katkıda bulunmaktadır. Ödemeler Dengesinin Cari İşlemler Hesabının belirleyicilerinden biri olan Hizmetler dengesi hesabında yer alan Turizm gelirlerinin Türkiye’de 2013 yılının ilk çeyreğinde artış göstermesi, cari açığın daralmasında önemli bir rol oynamıştır. Türkiye’nin turizm gelirlerinde 2012 yılının son çeyreğinde ortaya çıkan artış eğilimi, Merkez Bankası ve TÜİK verilerine göre 2013 yılının ilk çeyreğinde de devam etmiştir. Bu yılın birinci çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönemine göre turizm gelirlerinde % 38,5, turizm giderlerinde ise % 47,4 oranında artış gözlenmiştir. Yine ilk çeyrekte net turizm gelirleri(gelir-gider) bir önceki yılın aynı dönemine göre % 35,4 artarak 3 milyar ABD doları (4124-1123) düzeyinde gerçekleşmiştir (TÜİK). Tablo-8’de verilen 2013 yılının hizmetler dengesi kalemi altındaki turizm gelir ve giderleri incelendiğinde; 2013 yılında beş aylık turizm geliri, 2012 yılının Ocak–Mayıs dönemine göre 1.7 milyar dolar artarak 8 milyar 273 milyon ABD dolarına, turizm gideri de 425 milyon dolar artarak yaklaşık 1.9 milyar dolara ulaşmıştır.

Tablo 8: Ödemeler Dengesi (Milyon ABD Doları)

	2012	2013	2013	2013	2013	2013	2013
	Ocak-Mayıs	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Ocak-Mayıs
Turizm	5.098	971	842	1.188	1.291	2.079	6.371
Gelir	6.575	1.290	1.232	1.602	1.670	2.479	8.273
Gider	-1.477	-319	-390	-414	-379	-400	-1.902

Kaynak: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası - İstatistik Genel Müdürlüğü Ödemeler Dengesi Müdürlüğü

Turizm geliri, geçen yılın ilk çeyreğine göre % 39,6 artmıştır. Tablo-9’da görüldüğü gibi geçen yılın aynı dönemine göre turizm geliri yaklaşık 5 milyar doları bulmuştur. Aynı zamanda yurt dışını ziyaret eden vatandaş sayısı da 2012 yılının ilk çeyreğine göre yüze 31,4 artmıştır. Bu oranlar, Türk vatandaşlarının Avrupa’daki ekonomik krizden AB vatandaşlarına oranla daha az etkilendiklerini göstermektedir.

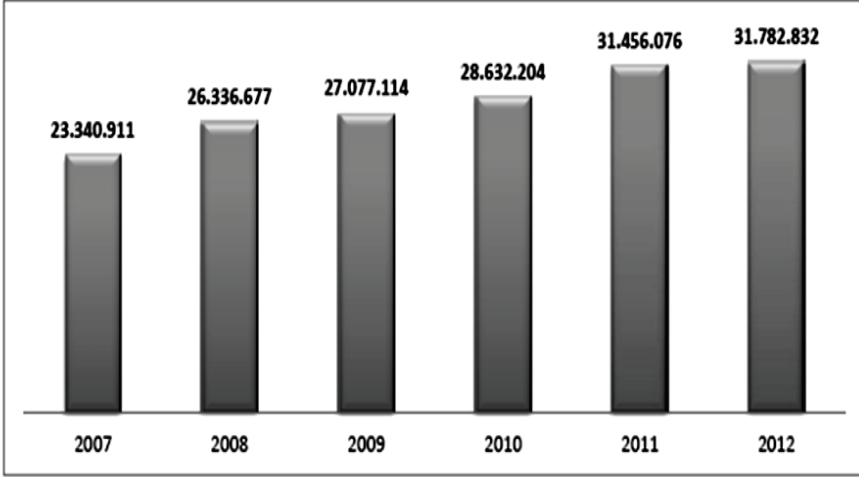
Tablo-9.Turizm Geliri ve Gideri, I. Çeyrek 2013

Yıl	Çeyrek	Çıkış Yapan Ziyaretçiler			Giriş Yapan Vatandaşlar (Yurtiçi İkametli)		
		Turizm Geliri (bin \$)	Kişi Sayısı	Kişi Başı Ortalama Harcama (\$)	Turizm Gideri Bin (\$)	Kişi Sayısı	Kişi Başı Ortalama Harcama (\$)
2012	I	3.524.422	4.219.161	835	870.184	1.263.166	689
	II	7.066.015	9.323.460	758	1.286.535	1.687.811	762
	III	11.174.678	15.552.120	719	1.060.834	1.379.205	769
	IV	7.586.330	7.681.904	988	1.375.835	1.472.767	934
	Yıllık	29.351.446	36.776.645	798	4.593.389	5.802.950	792
2013	I	4.918.553	5.008.425	982	1.205.355	1.659.631	726
	Ocak	1.540.779	1.549.437	994	341.854	490.709	697
	Şubat	1.468.570	1.485.680	988	418.990	560.648	747
	Mart	1.909.204	1.973.308	968	444.511	608.274	731

Kaynak: TÜİK Nisan 2013 Haber Bülteni

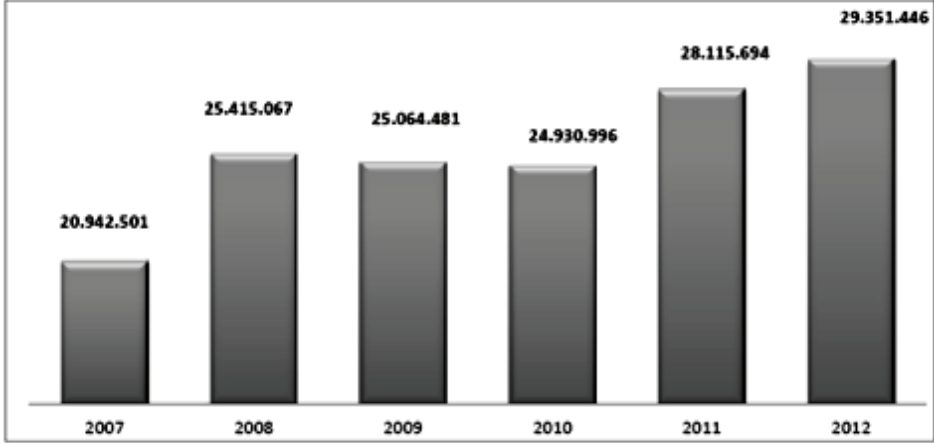
2013 yılı birinci çeyreğinde, yabancı ziyaretçilerin Türkiye'de yaptığı harcama tutarının yükseldiği görülmektedir. Bu harcamadan yurtdışında yaşayan gurbetçi vatandaşlarımızın Türkiye'de yaptığı harcamalar, kişi başına % 52,9 aratarak 1.442 ABD doları düzeyinde kalırken; yabancı ziyaretçilerin yaptığı kişi başı ortalama harcama tutarı, % 46,1 artarak 868 ABD doları olmuştur. Yıllara göre Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçi sayısı incelendiğinde ise, 2010 yılında ülkemizi yaklaşık 28 milyon 632 bin kişi, 2011'de 31 milyon 456 bin kişi ziyaret ederken, 2012 yılında ülkemize gelen yabancı ziyaretçi sayısı 31 milyon 782 bin kişiye ulaşmıştır. 2011 yılında yabancı ziyaretçi sayısında yaklaşık %10'luk ciddi bir artış yaşanırken, 2012 yılında bu oran yaklaşık %1'de kalmıştır. 2012'deki söz konusu azalış, Yunanistan'ın yaptığı kampanyaların işe yaradığını ve İspanya'nın tekrar toparlanmaya başladığını göstermektedir. TÜRSAB'ın 2013 yılı verilerine göre, yabancı ziyaretçi sayısı ilk 6 ayda bir önceki yılın aynı dönemine göre %14,35 oranında artarak 14 milyon 549 bin kişiye ulaşmıştır. Bu yılın ikinci yarısında, Gezi Parkı Olayları ve Suriye'deki iç savaşın da etkisiyle yabancı ziyaretçi sayısında 3. çeyrekte sınırlı bir artış olacağı, 4. çeyrekte ise tekrar normal artış hızına kavuşacağı tahmin edilmektedir.

Şekil 1: Yıllar İtibariyle Türkiye'ye Gelen Turist Sayısı

Şekil 2'de verilen Türkiye'nin yıllara göre turizm gelirlerini incelediğimizde; 2011 yılında turizm gelirleri, yaklaşık % 13 artarak 3 milyar 185 milyon dolar artışla 28 milyar 115 milyon dolara yükselmiştir. 2012 yılında ise artış, 1 milyar 236 milyon dolar ile %4 civarında gerçekleşmiştir. Bu durumda 2012 yılında turizm gelirlerinde bir artış olmasına rağmen, 2011'de elde edilen gelir artışı korunamamıştır. Ayrıca, turizm gelirlerinde 2013 yılının ilk 5 ayında elde edilen artışın, Gezi Parkı, Taksim olayları ve Suriye'deki iç savaşın etkisiyle 3.çeyrekte geçici olarak biraz düşeceği, 4.çeyrekte ise normale döneceği tahmin edilmektedir.

Şekil 2: Yıllar İtibariyle Türkiye'nin Turizm Gelirleri (Bin \$)

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı

Fransa, İtalya, İspanya ve Yunanistan'a oranla daha geniş bir pazar yelpazesine sahip Türkiye, 2010'dan itibaren pazar çeşitliliğini daha da genişletmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre, 2010 yılında turizm pazarımızın yarısından fazlasını, % 58 ile AB ülkelerinden gelenler oluşturmaktaydı. Bu oran, 2011'de Avrupa'dan gelen turist sayısında % 9,5 oranında bir artış olmasına rağmen toplam yabancı sayısında da aynı oranda bir artış olduğu için değişmemiştir. Öte yandan Tablo-10'daki aynı döneme ait veriler; BDT ülkeleri, Afrika, Güney Amerika ve Asya ülkelerinin, turist sayısının arttığı bölgeler olduğunu göstermektedir. Özellikle 2011 yılında, toplam gelen turist sayısı 2010 yılına göre yaklaşık %10'luk bir artışla 31 milyon 456 bin kişiye ulaşmıştır. AB ülkelerinden gelen turist sayısında, 2011 yılında başta Slovakya, Finlandiya, Çek Cumhuriyeti ve İsveç olmak üzere çok ciddi bir artış söz konusudur. Bu ülkeleri sırasıyla Hırvatistan, Fransa ve Danimarka izlemektedir. Bu artışın nedenlerinden biri, Yunanistan'da yükselen turizm hizmet fiyatları nedeniyle turistlerin göreceli olarak hizmet fiyatı düşen Türkiye'yi tercih etmesidir. Bunun yanı sıra AB üyesi olmayan ülkelere gelen turist sayısında da bir artış görülmektedir. Yine Tablo-10'u incelediğimizde 2011 yılında Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan gelen turist sayısında %10 oranında bir artış vardır. Türkiye'nin Arap ülkeleri arasında popülerliğinin artması ile birlikte başta Mısır olmak üzere Afrika'dan; özellikle S. Arabistan, Kuveyt, Katar, Yemen, Bahreyn olmak üzere Batı Asya'dan; Endonezya, Filipinler, Bangladeş gibi

Güney Asya ülkelerinden ve başta Şili, Kolombiya, Brezilya olmak üzere Güney Amerika ülkelerinden gelen turist sayısında 2010 yılına göre büyük bir artış kaydedilmiştir. 2012 yılındaki toplam turist sayısında ve turizm gelirinde az da olsa artış olmasına rağmen Güney Asya, Kuzey Amerika ve Avrupa'dan gelen turist sayısında bir azalma gözlenmiştir. Bu durum Güney Asya ve Kuzey Amerika turistlerinin diğer Avrupa ülkelerini tercih ettiğini göstermektedir.

2012 yılında gelen yabancı ziyaretçi sayısı, 2011 yılına göre %1 oranında artarak toplam 31 milyon 782 bin kişi olarak kaydedilmiştir. Bu %1'lik artışa rağmen Türkiye'ye en çok turist gönderen Fransa, İtalya, İngiltere, Yunanistan gibi ülkelerde düşüş görülmektedir. Öte yandan Almanya, Belçika ve İsveç pazarında 2012'de artış ivmesindeki yavaşlamaya rağmen artış halen devam etmektedir. 2012 yılında, AB ülkelerinden ziyaretçi gönderen ilk 15 ülke arasında en büyük düşüş, % 9,46 ile Fransa pazarında yaşanmıştır. Bu ülkeyi %7,30 ile İspanya ve %5,08 ile İtalya izlemiştir. Yine Portekiz pazarında da %10,92'lik bir düşüş yaşanmıştır. Bu verilerden de açıkça anlaşılacağı gibi; 2011 ve 2012 yılında çok ciddi bir ekonomik bunalım yaşayan Fransa, İtalya, İspanya ve Portekiz'deki durum, turizme de yansımış ve bu ülkelerden ülkemize gelen turist sayısını ve harcamalarını da azaltmıştır.

2012 yılında sayısı azalan İngiliz turistlerin 2013 yılının ilk yarısında tatil destinasyonu olarak Türkiye ile birlikte BRIC ülkelerinden Çin, Hindistan ve Brezilya'yı tercih ettiği görülmektedir. İngiltere'nin Heathrow dâhil 5 tane havalanını işleten en büyük havalimanı işletmecisi British Airport Authority (BAA) tarafından Mayıs 2012'de yapılan açıklamada; 2011 yılının mayıs ayına göre, Heathrow'dan Yunanistan'a giden yolcu sayısında %11,3, Portekiz'e giden yolcu sayısında %11,4 oranında düşüş, ve yine bu havalimanından İtalya'ya gidenlerin sayısında da % 9,2, İspanya'ya gidenlerin sayısında ise % 2,5 oranında azalma olduğu açıklanmıştır (Heathrow Airport Media Center). Bu durum, İngilizlerin krizde olan Avrupa ülkeleri yerine, 2012 ve 2013 yıllarında daha uzak ülkeleri tercih ettiğini göstermektedir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Haziran 2013 verilerine göre; yılın ilk 6 ayında, Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçi sayısı geçen yılın aynı dönemine göre % 14 artış ile 14,5 milyon kişi olmuştur. 2012 yılını artışla kapatan İsveç, Hollanda ve Almanya pazarında gelen turist sayısında artış devam ederken, geçen yıl düşüş yaşanan İtalya, Yunanistan, Fransa ve İngiltere pazarında ilk 6 ayda artış tespit edilmiştir.

Yine tablodan ilk 6 ayda Belçika, Finlandiya, İtalya, İsviçre, İsveç, İzlanda ve Norveç'ten gelen yabancı ziyaretçi sayısındaki artışın iki haneli rakamlara çıktığı açıkça görülmektedir. 2012 yılına göre turist sayısında en

yüksek artış % 50 ile Lüksemburg olurken, düşüş gösteren ülke ise Çek Cumhuriyeti olmuştur.

Tablo 10: 2010-2012 Döneminde Ülkemize Gelen Yabancılar

MİLLİYET	YILLAR			% DEĞİŞİM ORANI	
	2010	2011	2012	2011/2010	2012/2011
Almanya	4.385.263	4.826.315	5.028.745	10,06	4,19
Avusturya	500.321	528.966	505.560	5,73	-4,42
Belçika	543.003	585.860	608.071	7,89	3,79
Danimarka	314.446	369.867	391.312	17,62	5,80
Finlandiya	143.204	186.562	195.083	30,28	4,57
Fransa	928.376	1.140.459	1.032.565	22,84	-9,46
Hollanda	1.073.064	1.222.823	1.273.593	13,96	4,15
İngiltere	2.673.605	2.582.054	2.456.519	-3,42	-4,86
İrlanda	111.065	118.620	110.863	6,80	-6,54
İspanya	321.325	300.084	278.164	-6,61	-7,30
İsveç	447.270	571.917	617.811	27,87	8,02
İsviçre	271.139	328.825	354.461	21,28	7,80
İtalya	671.060	752.238	714.041	12,10	-5,08
İzlanda	6.476	6.156	5.797	-4,94	-5,83
Lüksemburg	11.262	13.286	14.034	17,97	5,63
Portekiz	53.373	52.319	46.606	-1,97	-10,92
Yunanistan	670.297	702.017	669.823	4,73	-4,59
Çek Cum.	174.426	223.369	223.986	28,06	0,28
Polonya	428.275	486.319	428.440	13,55	-11,90
Macaristan	90.944	103.918	94.409	14,27	-9,15
Norveç	299.405	375.502	406.879	25,42	8,36
Slovakya	91.765	122.088	126.974	33,04	4,00
Avrupa OECD	14.209.364	15.599.564	15.583.736	9,78	-0,10
Toplam OECD	15.502.636	17.099.189	17.125.254	10,30	0,15
Estonya	35.136	34.921	35.459	-0,61	1,54
Karadağ	11.610	13.793	16.559	18,80	20,05
Kosova	46.228	56.411	70.156	22,03	24,37
Malta	3.361	5.974	6.397	77,74	7,08
Litvanya	71.992	76.036	69.520	5,62	-8,57
G. Kıbrıs Rum Yön.	15.421	16.749	18.924	8,61	12,99
Letonya	39.102	45.074	45.725	15,27	1,44
Bosna Hersek	47.361	56.522	61.851	19,34	9,43
Hırvatistan	33.563	41.959	47.144	25,02	12,36
Slovenya	38.597	41.870	39.899	8,48	-4,71
Sırbistan	113.465	137.934	157.568	21,57	14,23
Makedonya	115.541	130.648	137.579	13,08	5,31
Arnavutluk	49.954	53.141	59.565	6,38	12,09
Bulgaristan	1.433.970	1.491.561	1.492.073	4,02	0,03
Romanya	355.144	390.248	385.055	9,88	-1,33
Diğer Avrupa Ülkeleri	2.407	3.037	2.894	26,17	-4,71
Toplam Avrupa	16.622.216	18.195.442	18.230.104	9,46	0,19
BDT	6.075.484	6.695.501	7.236.582	10,21	8,08

Toplam Afrika	377.300	445.487	713.399	18,07	60,14
Top. Batı Asya	1.887.040	2.088.314	2.147.531	10,67	2,84
Top.Güney Asya	2.215.410	2.323.615	1.692.321	4,88	-27,17
Toplam Asya	4.102.450	4.411.929	3.839.852	7,54	-12,97
Diğ. Kuzey Amerika Ülkeleri	12.403	15.016	11.324	21,07	-24,59
Diğ. Orta Amerika Ülkeleri	4.289	7.121	7.654	66,03	7,48
Toplam Güney Amerika	118.706	159.078	165.966	34,01	4,33
Toplam Amerika	135.398	181.215	184.944	33,84	2,06
Yabancı Toplam	28.632.204	31.456076	31.782832	9,86	1,04

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı

Ekonomik krizden derin bir şekilde etkilenen Yunanistan, rakiplerine göre turizm gelirini arttırmak ve daha fazla turist çekebilmek için 2011 ve 2012 yıllarında çeşitli kampanyalar başlatmıştır. 2011 ve 2012 yıllarında bu kampanyalarda başarı sağlandığını söyleyebiliriz.

Tablo 11: Turist Sayısına Göre İlk 15 Ülke (Ocak-Haziran)

MİLLİYET	YILLAR			% DEĞİŞİM ORANI	
	2011	2012	2013	2012/2011	2013/2012
Almanya	1.915.691	1.924.108	1.989.620	0,44	3,4
Rusya Fed.	1.491.836	1.429.959	1.695.151	-4,15	18,55
İngiltere	966.690	895.358	917.205	-7,38	2,44
Gürcistan	484.270	589.939	804.582	21,82	36,38
Bulgaristan	667.814	646.912	707.842	-3,13	9,42
Suriye	439.006	284.251	663.772	-35,25	133,52
İran	915.386	552.951	528.669	-39,59	-4,39
Hollanda	476.095	482.780	528.327	1,4	9,43
Fransa	507.393	419.744	435.355	-17,27	3,72
A.B.D	310.701	327.455	332.327	5,39	1,49
Ukrayna	272.105	269.601	325.209	-0,92	20,63
Yunanistan	314.798	296.843	318.465	-5,7	7,28
İtalya	267.775	258.019	296.167	-3,64	14,78
İsveç	226.527	248.929	287.057	9,89	15,32
Irak	136.108	192.767	272.226	41,63	41,22

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı

Tablo 12'de görüleceği gibi, Yunanistan 2011 yılında ülkeye giren turist sayısında % 9,5'luk artış ile 16 milyona ulaşmıştır. Yine aynı şekilde turizm gelirleri de % 9,3 artmıştır. Ancak İspanya, 2011 yılında turist sayısında artış hızı en düşük ülke(%7,6) olmasına rağmen en çok turist gelen ülke olmuştur. Şaşırtıcı bir şekilde bu ülkeden AB ülkelerine ve diğer yabancı ülkelere yapılan ziyaretlerde de bir artış gözlemlenmiştir. Türkiye ise

bu 5 ülke arasında 2011 ve 2012 yıllarında İspanya'dan sonra en çok turist gelen ikinci ülkedir.

Tablo 12: Yunanistan ve Rakip Ülkelerdeki Uluslararası Gelen Turist Sayısı

Ülke	Gelen Turist Sayısı 2011 (Milyon)	Değişim 2011/2010 (%)	Gelen Turist Sayısı 2012 (Milyon)	Değişim 2012/2011 (%)
Yunanistan	16	9,5	15,5	-5,5
Hırvatistan	10	9,0	10,4	4,5
Türkiye	29	8,7	35,7	3,0
Kıbrıs	2	10,1	2,5	3,0
İspanya	57	7,6	57,7	2,7

Kaynak: Yunanistan Bankası Ve Dünya Turizm Örgütü Verilerini Baz Alan Yunan Turizm İşletmecileri Birliği'nin Verileri

TTablo-12'deki 2012 yılı verilerini incelediğimizde İspanya'nın turist sayısı aynı kalırken, Yunanistan'ın gelen turist sayısında % 5,5 'luk bir azalma görülmektedir. Böylece 2012'de Yunanistan'ı tercih edecek turistlerin bir kısmının Fransa, İtalya ve Türkiye'ye kaydığı sonucuna varılabilir. Çünkü gelen turist sayısında, 2012 yılında Fransa'da %6,3, İtalya'da ise %5,5 'luk bir artış söz konusudur. Münih Üniversitesi Leibniz Ekonomik Araştırma Enstitüsü'nden Prof. Dr. Hans Werner Sinn de Yunanistan'da turizm sektöründe fiyatların yükselmesi ile turistlerin Türkiye'yi tercih ettiğini söylemektedir (IFO Institute). Bu rakamlar eşliğinde, Türkiye son iki yılda turizm sektöründe yaklaşık 35 milyon turist ile dünya sıralamasındaki altıncılığını korumuştur.

Türkiye'nin turizmde bir diğer rakibi İspanya'da, turizm sektöründe 2013'ün ilk yarısında büyümenin yavaşladığı belirtilirken, ikinci yarısında büyüme beklenmektedir. 2013 yılının ikinci yarısından itibaren İspanya'nın turizmde büyüme beklentisinin nedeni, Türkiye ve Mısır'daki sosyal olayların etkisiyle yılsonuna kadar normalde öngördüğünden daha fazla turist ve daha fazla gelir beklemesidir. Turizm Gazetesi'nde yayınlanan İspanya Turizm Bakanlığı'nın verileri de bu beklentiyi doğrulamaktadır. İspanya Turizm Bakanlığı tarafından açıklanan verilere göre, 2013 Ocak-Haziran döneminde İspanya'ya giriş yapan yabancı ziyaretçi sayısı, 2012 yılının aynı dönemine göre % 4,2 artarak turist sayısı 26 milyon sınırını aştı. İspanya Haziran ayında da yabancı ziyaretçi sayısında % 5,3'lük artış yakaladı. Yılın ilk yarısında İspanya'ya en çok ziyaretçi gönderen ülke, 6.1 milyon ile İngiltere olurken, Alman turist sayısı 4,2 milyonu buldu. İspanya'ya yönelik en ciddi talep artışı ise Rusya pazarında yaşandı. Rusya'dan İspanya'ya giden turist sayısı altı aylık dönem sonunda % 33,6 oranında artarak 587 bine ulaştı.

Türkiye'nin turizmdeki birinci pazarı Almanya'da bekleneni vermeyen Mayıs ve Haziran aylarından sonra Temmuzla birlikte seyahat acentelerinin rezervasyonlarında önemli oranlarda artışlar gözlemlendi. Haziran ayını % 4,7'lik toplam ciro gerilemesi ile kapatan seyahat acenteleri, Temmuz ayında tatil rezervasyonlarında önemli sıçrama kaydetmişlerdir. GFK adlı Alman araştırma kuruluşunun verilerine göre, geçen yıl turizmde %11 büyüme kaydeden Almanya'daki Alman acentelerinin temmuz satışları şimdiden geçen yılın aynı dönemine göre %16 artmış durumdadır. Yine GFK verilerine göre, yaz sezonuna yönelik satışlarda geçen yıla göre % 11'lik artış kaydedildi. Öte yandan Avrupa Tur Operatörleri Birliği (ETOA), Avrupa'nın promosyonunu yapmak ve turist çekebilmek için 1 ve 1,5 dakikalık tanıtım videoları hazırlayarak bunları BBC kanalında yayınlattı. Bu birlik, 2012 ile kıyaslandığında Avrupa'da Turizm sektörünün büyümesinde bir artış olacağını vurgulamaktadır. (ETOA- 2013 News)

Yunanistan'ı etkileyen krizden ciddi anlamda etkilenen ülkelerden bir diğeri de Güney Kıbrıs'tır. Troyka (AB Komisyonu, IMF ve Avrupa Merkez Bankası) ile kurtarma paketi üzerinde anlaşan Kıbrıs Rum Kesimi, Troyka' dan yaklaşık olarak Güney Kıbrıs ekonomisinin üçte ikisi büyüklüğünde bir borç almıştır. Bu borçla birlikte gelen kurtarma paketi kapsamında kamu çalışanlarının maaşlarında kesinti öngörülmektedir. Bu pakette ayrıca, özelleştirmelerin hızlandırılması, emeklilik yaşının yükseltilmesi, kamuya yeni memur alınmaması gibi önlemler bulunmaktadır.

Türk turizmine etkileri incelerken yavru vatan KKTC'yi de unutmamak gerekir. Güney Kıbrıs'ta oluşan likidite ve nakit krizi, emtia fiyatlarının değer kaybetmesi ve bankacılık sisteminin çöküşü ile birlikte İngiliz turizmdeki sermaye sahipleri, yatırım açısından Kuzey Kıbrıs ve Türkiye'ye yöneldiler. Diğer taraftan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), Euro Bölgesi'nde ve özellikle Güney Kıbrıs'ta yaşanan krizle birlikte turizm açısından 2013 Nisan ayında tarihinde ilk olarak bir reklam kampanyası başlattı. Kıbrıs Rum Kesimi'ndeki ekonomik krizi fırsat bilen KKTC, İngiltere'de Nisan ayında çeşitli ilanlar vererek Euro Bölgesi'ndeki krizden etkilenmediğini ve Rum Kesimi'nden, yani Güney Kıbrıs'tan ayrı olduğunu alaycı bir ifade ile belirtti. Bilindiği gibi önceleri Kıbrıs Rumları, İngiliz turistlere "Kuzey'e gitmeyin; çünkü orası işgal bölgesi" diyerek propaganda yapıyordu. Geçtiğimiz Nisan ayında Kuzey Kıbrıslı Türkler, Rum kesimindeki ekonomik krize vurgu yapmak için çeşitli reklam kampanyaları başlattı. Ayrıca çok çeşitli sloganlar ile İngiliz turistleri, Kuzey Kıbrıs'a çekmeye çalıştılar. Bu kapsamda KKTC Turizm Bakanlığı tarafından başlatılan turizmde yeniden yapılanmada, Rum tarafına gelecek turistleri kuzey kesime yönlendirme ve bütün Kıbrıs krizde algısını değiştirme amaçlandı. KKTC Turizm Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada, krizdeki bu strateji ile birlikte 2013 yılında KKTC'ye gelen turist sayısının, 2012 yılına göre yaklaşık % 30-35 oranında

artarak 850-900 bini bulacağı tahmin edilmektedir. 2016 yılı hedefinin ise 1,5 milyon turist olduğu açıklanmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Euro Bölgesi'nde borç krizi biraz hız kaybetmesine rağmen; Almanya'da sonbaharda yapılacak seçimler, Portekiz ve İtalya'da koalisyon hükümetinin iç çatışmaları, İspanya'daki ödenek skandalı gibi bölge ülkelerinde yaşanan siyasi gerilimlerin kaosa dönüşüp dönüşmeyeceği merak konusudur. Fakat ana gerilim nedeni, krizi aşmak için yeni yardıma ihtiyaç duyan Yunanistan olarak görünmektedir. Yunanistan'ın, Almanya'nın yapılacak yardımı serbest bırakmak için şart koştuğu önlemler paketini kabul etmesine karşı, halktan gelen tepki ve protestolar, gerilimi daha da artırabilir ve Yunanistan'ın kredi diliminin tekrar gözden geçirileceği 2013 yılı Ekim ayında Euro Bölgesi krizi daha da alevlenebilir. Ayrıca Yunanistan'ın bugüne kadar AB'den aldığı borçları ödeme ihtimali zayıf görünmektedir. Çünkü son yıllarda küçülen ekonomisi, sürekli artan kamu borçları ve işsizlik nedeniyle Yunanistan'ın önümüzdeki 10 yıl içerisinde kemer sıkmaya (personel çıkarma, özelleştirme vb.) devam etmesi zorunludur.

Diğer taraftan İtalya ve İspanya'da hükümetlerin düşme olasılığı da Euro Bölgesi krizini tetikleyebilir. Bu siyasi boşluk, Avrupa Merkez Bankası'nın ekonomik planlarını ve tahvil programlarını alt üst edebilir. İtalya ve İspanya gibi AB içerisinde büyük bir öneme sahip ülkelerde oluşacak ciddi sorunlar, AB'nin dağılmasına ve çöküşüne sebep olabilir.

Yunanistan'ın AB'den ayrılıp Drahmi'ye geçme senaryosunda ise, Alman ve Fransız bankaları alacaklarını tahsil etme noktasında sıkıntı yaşayacaktır ve Drahmi devalüasyona uğrayarak ciddi oranda değer kaybedecektir. Devalüasyonun ihracatı artırma ithalatı kısma gibi bir faydası olmasına rağmen, devalüasyon sonucunda Yunanistan'a kredi veren Alman ve Fransız bankalarının kredi miktarı otomatik olarak azalacaktır. Yunanistan'daki kemer sıkma ve kamu harcamalarını azaltma politikası, Avrupa Birliği'ndeki durgunluğu ve işsizliği daha da artıracaktır. Euro kullanan bütün Euro Bölgesi ülkelerinde kur sabit olduğu için, Yunanistan'ın, kur yoluyla ekonomisini daha rekabetçi yapabilme şansı bulunmamaktadır. Öte yandan ücretlerin nominal olarak düşürülmesi yoluyla zımni bir devalüasyon yapılmaya çalışılmasına rağmen bu da etkili olmamıştır. Çözüm olarak ekonomik ve mali birlikten çıkılarak sadece Gümrük Birliği'ne gidilmesi, her ülkenin kendi maliye ve para politikasının olması gerekmektedir.

Euro Bölgesi'nde tahvil faizlerinin yüksek seyretmesi ve bilançoların olası daralması ile bir güven krizi meydana gelebilir. Euro Bölgesi ülke ekonomilerinde ödeneme riskinin artmasıyla, üye ülkelerin kredi notları düşmeye başlamıştır. Bu durum krizdeki ülkelerin borçlanma maliyetlerini de artıracaktır. Türkiye turizmi; İspanya, İtalya, Yunanistan ve Fransa'da yaşanan ekonomik darboğazı, rakiplerine göre avantajlı hale getirerek bu krizden faydalanabilir. Bu avantajların başında, TL'nin Dolar ve Euro kurları karşısında son 2 ayda yaşadığı değer kaybı gelebilir. 2012 yılına kadar TL sürekli değer kazandığı halde ülkemize gelen turist sayısında artış oldu. Fakat 2013 yılında ve özellikle Haziran ve Temmuz aylarında TL'nin Dolar ve Euro karşısında değer kaybetmesi, kriz şartlarında Türkiye'ye turizm hizmetlerini pazarlama kolaylığı sağlayacaktır. Euro Bölgesi'nin parçalanması halinde dövize talep artabilir, bu da cari açığı olumsuz etkileyebilir. Diğer taraftan Gezi Parkı olayları ile başlayan ve çözüm sürecinin sekteye uğraması sonucu sosyal gerginlikler devam ederse, tahvil faizi artacak, döviz fiyatı yükselecek ve sermaye çıkışı hızlanacaktır. Bu durum enflasyonun artmasına, büyümenin yavaşlamasına ve nihai olarak Türkiye'nin kredi notunun düşmesine sebep olabilecektir.

Sonuç olarak Suriye'de yaşanan iç savaşın olumsuz etkileri yüzünden Türk turizm sektörü ciddi bir yara almıştır. Rus ve Almanların en sevdiği turizm bölgesi olan Antalya ve yöresi, Suriye'ye yakın olması nedeniyle endişelere sebep olmaktadır. 2013 yılının ilk 6 ayındaki verilere göre, 2013 yılı turizm açısından parlak geçecek gibi görünse de Suriye'de devam eden çatışmaların Türkiye'ye yansması ve Taksim'deki Gezi parkı protestoları, yılın ikinci yarısında turizm sektörünün pazarlaması açısından sorunlar oluşturacaktır. Özellikle birçok etkinliğe ev sahipliği yapacak olan İstanbul'da rezervasyonların bir kısmı iptal edilmiştir. 2012 yılı verileri, Rus turistlerin çoğunun İspanya, Portekiz ve Yunanistan'ı tercih ettiğini göstermektedir. 2013 yılında da ekonomik açıdan bunalımlar yaşamasına rağmen, siyasi açıdan herhangi bir sorun yaşamayan İspanya'nın rağbet göreceği tahmin ediliyor. Türkiye'nin turizm sektörüne aldığı bu darbenin (sektördeki artışın durması ve azalması açısından) etkilerini atlatması için 1 veya 2 yıl gibi bir zamana ihtiyacı olacaktır. AB'deki kriz büyürse; bu durumun, dış ticaretinin yarısını söz konusu ülkeler ile yapan Türkiye'yi de etkileme ihtimali açıktır. Türkiye'nin dış ticarete ve turizme yönelik tahminlerini, bu etkileri göz önünde bulundurarak yapmasında fayda vardır.

KAYNAKÇA

ARAS, Osman Nuri ve Mustafa ÖZTÜRK (2011), Euro ve Kriz Sonrası Dönemde Parasal İstikrar, Ekonomi Bilimleri Dergisi, Cilt:3, No:2 (Online), http://www.sobiad.org/eJOURNALS/dergi_EBD/arsiv/2011_2/mustafa_ozturk.pdf (Erişim Tarihi:30.07.2013)

CİHANGİR, Damla (2010), Yunanistan- AB İlişkileri: Yunanistan Avrupa Birliği'nin "Şımarık Çocuğu" Olmaya Devam mı Ediyor?, İKV (İktisadi Kalkınma Vakfı) Değerlendirme Notu, Sayı:13

COLLIGNON, Stefan (2012), "Europe's Debt Crisis, Coordination Failure, and International Effects", Tokyo ADBI (Asian Development Bank Institute), ADBI Working Paper 370, <http://www.adbi.org/files/2012.07.11.wp370.europe.debt.crisis.effects.pdf> (Erişim Tarihi: 30.07.2013)

DENK, Oliver (2013), Italy and Euro Area Crisis:Securing Fiscal Sustainability and Financial Stability, OECD Economics Department Working Papers, No:1065, OECD Publishing, June, <http://dx.doi.org/10.1787/5k44ssrpqdxq-en> (Erişim Tarihi: 25.07.2013)

FRANZ, Christoph (2012), "Euro Crisis: Air Travel Tax & Co. Straining Tourism Growth Sector", Lufthansa Policy Brief 02/2012, http://www.lufthansagroup.com/fileadmin/downloads/en/policy-brief/07_2012/LH-PolicyBrief-July-2012-Euro-crisis.pdf (Erişim Tarihi 29.07.2013)

GHADERI, Zahed and Ahmad Puad Mat SOM (2012), Impacts of Global Economic Crisis on Tourism Business in Penang, South Asian Journal of Tourism and Heritage, Vol:5, No.1, <http://sajth.com/old/2012/Microsoft%20Word%20-%2004zahed.pdf> (Erişim Tarihi: 29.07.2013)

Heathrow Airport Media Center (2013), Heathrow Traffic and Business Commentary December 2012 and Calendar Year 2012, <http://mediacentre.heathrowairport.com/Press-releases/Heathrow-traffic-and-business-commentary-December-2012-and-calendar-year-2012-41b.aspx> (Erişim Tarihi: 25.07.2013)

HENRY, Patrick (2013), Euro-Area Government Debt Increases to 92.2% of GDP, Bloomberg –News, <http://www.bloomberg.com/news/2013-07-22/euro-area-government-debt-increases-to-92-2-of-gdp.html> (Erişim Tarihi: 24.07.2013)

HUNTER Richard J. and Mehmet KILIÇ (2013),The Effects of the European Debt Crisis on the Economic Future of Turkey: A country study, IJAR-AFMS

(International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences), No:1,Vol:3, <http://www.hrmars.com/admin/pics/1517.pdf> (Erişim Tarihi: 30.07.2013)

MAZILU Mirela, Marioara AVRAM and Roxana ISPAS (2011), The Effects of the World Economic Crisis on the Tourist Market from Romania. International Journal of Energy and Environment, Issue1, Volume 5, <http://www.naun.org/multimedia/NAUN/energyenvironment/19-737.pdf> (Erişim Tarihi: 29.07.2013)

MLADENOVIC, Igor and Aleksandar ZLATKOVIC (2009), Some Aspects of Financial Crisis Influence on Tourism Industry in West Balkan Countries, FACTA Universitatis, Series: Economics and Organization, Vol.6, No:1,2009, s.51-58. <http://facta.junis.ni.ac.rs/eao/eao200901/eao200901-06.pdf> (Erişim Tarihi: 30.07.2013)

ÖZBAY, Pınar (1997), Avrupa Birliği ve Euro, TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü, Tartışma Tebliği, No:9702, s. 27-33.

PINA Alvaro, and Ildeberta ABREU (2012), Portugal:Rebalancing the Economy and Returning to Growth Through Job Creation and Better Capital Allocation, OECD Economics Department Working Papers, No:994, <http://dx.doi.org/10.1787/5k918xjzs9q-en> (Erişim Tarihi: 25.07.2013)

SESRIC Reports on Global Financial Crisis, European Debt Crisis and Impacts on Developing Countries (2011), No:9, Issue:2, <http://www.sesric.org/files/article/443.pdf> (Erişim Tarihi: 30.07.2013)

SMERAL, Egon (2009), The Effects of the Financial and Economic Crisis on Tourism Activities, WIFO(Austrian Institute of Economic Research), EURAC, Bozen, http://www.climalptour.eu/content/sites/default/files/15_Smeral_0.pdf (Erişim Tarihi: 30.07.2013)

STIGLITZ Joseph (2012), After Austerity, Project Syndicate Blog, <http://www.project-syndicate.org/commentary/after-austerity> (Erişim Tarihi: 30.07.2013)

WEI, Shi (2010), The Influence of the Financial Crisis on European City Tourism As Predicted By Tourism Experts, Master Thesis, Department of Business Administration in Tourism Management, Modul University Vienna, Austria, <http://www.naun.org/multimedia/NAUN/energyenvironment/19-737.pdf> (Erişim Tarihi: 29.07.2013)

YİĞİT, Dilek (2012), Has The European Commission Acquired More Powers Due To The Euro Area Debt Crisis, Political Reflection Magazine, Volume:3 No:3, s,61-65. http://cesran.org/index.php?option=com_content&view=article&id=1460&Itemid=224&lang=en (Erişim Tarihi: 23.07.2013)

YİĞİT, Dilek (2012), Krizle Mücadelede Katılımcı Demokrasi Uygulamaları, SDE (Stratejik Düşünce Enstitüsü), 27 Ocak, 2012., <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/krizle-mucadelede-katilimci-demokrasi-uygulamaları/2838> (Erişim Tarihi: 23.07.2013)

YİĞİT, Dilek (2012), AB'de İşsizlik Oranları Artma Eğilimini Sürdürüyor", SDE (Stratejik Düşünce Enstitüsü), <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/abde-issizlik-oranlari-artma-egilimini-surduruyor/2989> (Erişim Tarihi: 22.07.2013)

ELEKTRONİK YAYINLAR, VERİ TABANLARI VE WEB SİTELERİ

Akdeniz Turistik Otelciler ve İşletmeler Birliği (2013), Veri-Rapor. <http://www.aktob.org.tr/subpage.asp?id=544&content=verirapor> (Erişim Tarihi: 25.07.2013)

Bloomberg (2013), <http://www.bloomberg.com> (Erişim Tarihi: 21.07.2013)

Citizendium (2013), http://en.citizendium.org/wiki/Eurozone_crisis/Timelines (Erişim Tarihi: 21.07.2013)

Economist (2013), Economic and Financial Indicators <http://www.economist.com/topics/economic-indicators> (Erişim Tarihi: 2.07.2013)

Ekonomi Gazetesi (2013), <http://www.ekonomigazetesi.net> (Erişim Tarihi: 24.07.2013)

European Commision (2013), Key Figures on Europe 2012,Pocket Books, Belgium, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-EI-12-001/EN/KS-EI-12-001-EN.PDF (Erişim Tarihi: 29.07.2013)

European Tour Operators Association (2013), European Cities Marketing Reveals Growth in Tourism in 2013, <http://www.etoa.org/news/2013/06/05/european-cities-marketing-reveals-growth-in-tourism-in-2013> (Erişim Tarihi: 27.07.2013)

European Central Bank (2013), Statistical Data Warehouse, Euro Area Accounts, <http://sdw.ecb.europa.eu/>, <http://sdw.ecb.europa.eu/browse>.

do?node=2019181 (Erişim Tarihi: 21.07.2013)

Eropean Commission Statistical Office (2013), http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/government_finance_statistics/data/main_tables (Erişim Tarihi: 24.07.2013)

European Bank for Reconstruction and Development (2013), <http://www.ebrd.com> (Erişim Tarihi: 30.07.2013)

European Tour Operators Association (2013), <http://www.etoa.org/news/2013> (Erişim Tarihi: 24.07.2013)

German Council of Economic Experts (2012), Reports-Statistics, Annual Report 2012/13, Jan 2012. <http://www.sachverstaendigenrat-wirtschaft.de/index.html?&L=1> (Erişim Tarihi: 23.07.2013)

Gfk (2013), <http://www.gfk.com/news-and-events/Pages/default.aspx> (Erişim Tarihi: 21.07.2013)

IMF (2013), World Economic Outlook-Hopes,Realities, Risks , Washington, USA, 2013. www.imf.org (Erişim:27.07.2013)

IMF (2011), Turkey-2011, Article 4 Consultation Preliminary Conclusions, <https://www.imf.org/external/np/ms/2011/091911a.htm> (Erişim Tarihi: 29.07.2013)

IMF (2012), World Economic Outlook <http://www.econstats.com/weo/ctur.htm>. (Erişim Tarihi: 27.07.2013)

ISTAT (2013), Tourism Indicators- Montly Data, <http://dati.istat.it/?lang=en> (Erişim Tarihi: 27.07.2013)

Ifo Institute - Leibniz Institute for Economic Research at the University of Munich. <http://www.cesifo-group.de/ifoHome.html> (Erişim Tarihi: 29.07.2013)

Kıbrıs Türk Turizm ve Seyahat Acentaları Birliği (2013), <http://www.kitsab.org/>

Repower Greece (2013), US Academic Discussion Series 3-12, <http://www.repowergreece.com/content.php?pageid=19&lan=en> (Erişim Tarihi:25.07.2013)

SDE (Stratejik Düşünce Enstitüsü), Dış politika ve Uluslararası İlişkiler. <http://www.sde.org.tr/tr/news/avrupa/31> (Erişim Tarihi: 25.07.2013)

SETE (2013), Turizm İstatistikleri, Gelen Turist Sayısı. http://sete.gr/_fileuploads/entries/Statistics/Europe/International%20Tourist%20Arrivals/catID114/EN/130723_Afikseis%202000-2012_new%20layout.pdf (Erişim Tarihi: 27.07.2013)

SETE (2013), Greek Tourism Basic Figures – 2012 Performance, <http://sete.gr/EN/TOURISM/Greek%20Tourism%20Basic%20FiguresBasic%20Figures%202012> (Erişim Tarihi: 27.07.2013)

SETE (2012), Greek Tourism:Facts and Figures, 2012 edition, ss.3-5 http://sete.gr/_fileuploads/tourism_Facts_Figures/FactsFigures2012teliko.pdf (Erişim Tarihi: 25.07.2013)

SETE (2013), “Greek Tourism:Facts and Figures”, 2013 edition, ss.3-5 <http://sete.gr/EN/TOURISM/Greek%20Tourism%20Facts%20&%20Figures/> (Erişim Tarihi: 25.07.2013)

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2013), <http://www.kultur.gov.tr> (Erişim Tarihi: 20.07.2013)

Turizm Gazetesi (2013), <http://turizmgazetesi.com/news.aspx?id=71002>, (Erişim Tarihi: 27.07.2013)

TÜİK Haber Bülteni (2012), Hanehalkı Yurtiçi Turizm Araştırması,1.Dönem 2012,Sayı:10883.

TÜİK Haber Bülteni (2012), Hanehalkı Yurtiçi Turizm Araştırması, 2.Dönem 2012, Sayı:10946.

TÜİK Haber Bülteni (2013), Hanehalkı Yurtiçi Turizm, III. Çeyrek 2012, Sayı: 13431.

TÜİK Haber Bülteni (2013), Hanehalkı Yurtiçi Turizm, IV. Çeyrek 2012 , Sayı: 13497.

TÜİK (2011), Turizm İstatistikleri-2011, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara, Haziran-2012, ss.1-5. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1072 (Erişim Tarihi: 25.07.2013)

TÜİK (2012), İstatistiklerle Türkiye- 2012, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara, Temmuz-2013, s.30.

UNWTO (2009), Press Releases (Dünya Turizm Örgütü Basın Bülteni), “World Tourism in the Face of the Global Economic Crisis”, Madrid, Spain,12 May 2009. (Erişim Tarihi: 27.07.2013)

UNWTO (2011), World Tourism Barometer - Press Releases (Dünya Turizm Örgütü – Dünya Turizm Barometresi -Basın Bülteni), “European tourism grows above expectations”,Volume:9-Nov, Madrid, Spain,08 Nov 2011. (Erişim Tarihi: 27.07.2013)

UNWTO (2012), World Tourism Barometer - Press Releases (Dünya Turizm Örgütü – Dünya Turizm Barometresi -Basın Bülteni), “International Tourism Strong Despite Uncertain Economy”,Volume:10-Nov, Madrid, Spain,05 Nov 2012 (Erişim Tarihi: 27.07.2013)

UNWTO (2013), World Tourism Barometer - Press Releases (Dünya Turizm Örgütü – Dünya Turizm Barometresi) -Basın Bülteni), “An Extra 12 Million International Tourists in the First Four Months of 2013”,Volume:11-June, Madrid, Spain,17 Jul 2013. (Erişim Tarihi: 27.07.2013)

UNWTO (2013), World Tourism Barometer - Press Releases (Dünya Turizm Örgütü – Dünya Turizm Barometresi -Basın Bülteni), “International Tourism to Continue Robust Growth in 2013”,Volume:11-Jan, Madrid, Spain,28 Jan 2013. (Erişim Tarihi: 27.07.2013)

UNWTO (2013), World Tourism Barometer - Press Releases (Dünya Turizm Örgütü – Dünya Turizm Barometresi -Basın Bülteni), “International Tourism Receipts Grew by 4% in 2012”,Volume:11-April, Madrid, Spain,15 May 2013. (Erişim Tarihi: 27.07.2013)

World Bank, World Development Indicators (2013), <http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators> (Erişim Tarihi: 27.07.2013)
World Travel Tourism Council (2013), <http://www.wttc.org/> (Erişim Tarihi: 27.07.2013)

World Tourism Organization (2013), <http://www2.unwto.org/> (Erişim Tarihi: 27.07.2013)ATİK, Hayriye (2005), Yenilik ve Ulusal Rekabet Gücü, Detay Yayıncılık, Ankara